

דף נ

'הני ג' דכרכי רפתא בהדי הדדי וקדים חד מינייהו ובריך לדעתיה – אינון נפקין בזמון דידיה איהו לא נפיק בזמון דידיהו לפי שאין זימון למפרע' – אבל הם יוצאים כיון שבעצם לא פקע ממנו חיוב זימון רק חייב ואין לו תקנה.

ויכול לומר 'ברוך שאכלנו משלו' אעפ"י שכבר בירך, שלא גרע זה ממי שהצטרף בסוף הסעודה ואכל רק עלה של ירק, וכאן עדיף יותר מפני שאכל פת ונקבע עמהם ולכן לא נסתלק בברכתו לעצמו (עפ"י שיטמ"ק, רא"ש ותר"י החסיד; מג"א קצו סק"ד).

'שלשה שישבו לאכול כאחת ועדיין לא אכלו אינון רשאי ליחלק. לשנא אחרינא אמר רבי אבא אמר שמואל: הכי קתני, שלשה שישבו לאכול כאחת אף על פי שכל אחד ואחד אוכל מככרו – אינון רשאים לחלק'. לדעת הב"ח, שתי הלשונות הללו אינון מודות זו לזו ולכך בהצטרפות שני האופנים גם יחד, שלא אכלו כזית כאחד וגם כל אחד אוכל מככרו – רשאים ליחלק [וגם אם נאמר שאין כאן מחלוקת, מכל מקום אפשר שבהצטרפות שתי הריעותות אין כאן צירוף לזימון לפי שתי הלשונות]. ואולם השלחן-ערוך לא כתב כן. וכן הכרעת המשנ"ב להלכה שאין הכרח לעשות כאן מחלוקת, אדרבה משמע ממכמה מקומות שהדינים הללו מוסכמים, ועל כן גם בצירוף שניהם יש כאן צירוף לזימון (ע' באור הלכה קצג, ד).

– אם אין אפשרות לאחד לאכול מככרו של השני, אם מצד הדין אם מצד המנהג או מצד הקפדה – ע' פרטי דינים במובא בערכין ד.

(ע"ב) 'אבל אזמון עליהו בדוכתייהו פרח זימון מינייהו. אמר רבא: מנא אמינא לה דתנן מטה...'
ענינים נוספים שהפוסקים השוו לטברה זו – ע' בשו"ת צמח צדק טז; רב פעלים ח"ב יו"ד יט; דובב מישרים ח"א לה ד"ה אך עכ"ז; אורח משפט כג. וכבר הוכיחו בירושלמי כאן שיש לדמות עיקרון זה להלכות נוספות.

'יין עד שלא נתן לתוכו מים אין מברכין עליו בורא פרי הגפן אלא בורא פרי העץ... דברי רבי אליעזר. וחכמים אומרים: בין כך ובין כך מברכין עליו בורא פרי הגפן'. בספר מנחת שלמה (ד) דין אודות מיץ ענבים משוחזר – שמהממים את המיץ עד שמימיו מתאדים, ולאחר זמן, לפני מכירתו, מוסיפים מים לתמצית הנשארת. ויחס התמצית אל המים הוא כאחד לחמשה). וכתב שאמנם רבים נוהגים לברך עליו 'בורא פרי הגפן', אך נראה שיש לפקפק בדבר.

עיקר דבריו מבוססים על היסוד שמבסס שם בראיות שזה שמברכים על יין מגיתו 'בורא פרי הגפן', זהו רק משום שהוא ראוי להיות יין המשמח ומשכר, אבל אם לא היה ראוי לכך, אין לו ברכה מיוחדת. וכיון שכן, הלא אותו חלק מרובה של מים שמוסיפים לתמצית, מעולם לא היה ולא יכול להיות ראוי 'יין'. ומניין לומר שתהא ברכתו כברכת היין רק משום שהוא מקבל טעם מהתמצית [ואינו דומה ליין המזוג במים – שכך עיקר עילוי ושבחו ודרכו, אבל במיץ ענבים הלא הטעם שדינו כיון הוא רק משום שהיה ראוי להעשות יין [וגם אם כבר פוסטר ושוב אינו ראוי ליין, מכל מקום היה ראוי שעה אחת], וזה לא שייך במיץ כזה.

יסוד זה, שייך מגיתו ברכתו 'הגפן' רק משום שראוי להיות יין המשמח, כתב לשמוע מסוגיתנו – כי מדברי רבי אליעזר הסובר שמברכים על יין חי 'בורא פרי העץ' נראה שסובר שאין מברכים על יין מגתו 'בורא פרי הגפן' שהרי לא מסתבר שבתחילה

כשחט הענבים, היתה ברכתו 'הגפן', ולאחר שתסס פקעה ברכתו ממנו וירד ל'העץ'. וכן משמע מרש"י. ואם כן נראה שגם חכמים אינם חולקים ביסוד הדבר שייך מגתו אין בו מעלה מצד עצמו, שהרי הראשונים כשפרשו טעמים של חכמים, לא הסבירו טעמים משום שברכתו לא וזה מכמות שהיתה, אלא הסבירו משום שייך חי יש בו מעליותא מאחר וראוי לקורייטי [הרשב"א צדד בתחילה לומר שרק באופן כזה שמיעדו לקורייטי יברך עליו 'בורא פרי הגפן']. ומוזה נראה שכל הטעם שעל יין מגיתו מברכים 'הגפן' ומקדשים עליו, זה רק משום שהוא ראוי להיות יין הסועד ומשמה. הלכך טעם זה אינו שייך במיץ משוחזר, שרובו ככולו מים.

ע"ע ברורי הלכות שבסוף ספר משנת ראשונים לגר"י בארי, ח"ג ד; שבט הלוי ח"ז רלד, ב.

'יין עד שלא נתן לתוכו מים... ונוטלין ממנו לידים. משנתן לתוכו מים... ואין נוטלין ממנו לידים.'

מבואר בדעת ר' אליעזר שאיסור הפסד אכלין אינו משום הפסד הממון שבדבר אלא מפני בזיון למאכל, משום חשיבותו, שהרי יין קודם שנמוג ערכו אינו פחות מדין מווג. ונראה שגם חכמים האוסרים אינם חולקים על סברה זו אלא שלדעתם יש גם בזיון ביין חי מפני שהוא חשוב.

ואפשר שאם הוא מצוי ביותר ואין בו צורך לרוב שפעו – מודים חכמים לרבי אליעזר, וכמו שנאמר 'כבס ביין לבשו', וכמו שנהגו לזלף יין או לסוכו – שכל שרגילים לעשות כן, מותר לעשותו לצורך האדם ולתועלתו. וכיו"ב י"ל לענין פציעת זיתים לצורך חפיפה – בשבת נ: ובראשונים. וע' גם בתר"י לעיל פ"ו אודות מאפה שעושים אותו לצורך תכשיטי נשים, וע' פ"ג דפסחים.

'ואין זורקין את הפת'. בשו"ת התעוררות תשובה (לרבי שמעון סופר. קעא) כתב שמנהג אביו בעל ה'כתב סופר' היה, לזרוק פרוסת המוציא למסובין – והטעים הדבר, לפי שפרוסת המוציא דומה לאימורים הקרבים על המזבח, ומצוותן היה להיזרק.

וכנראה הוא נקט שאיסור זריקת פת אינו שייך כשוורק ממעל לשלחן. ואולם אין נראה כן דעת הפוסקים שכתבו שאין לזרוק פרוסת המוציא למסובים משום בזיון אכלין (מגן אברהם קסו סקל"ח). וכתבו התוס' ועוד ראשונים, שגם כשאין שייך הפסד אסור לזרוק הפת [ואם יש ראשונים שחולקים. עב"י]. ובפרי מגדים הובא טעם נוסף, משום בזיון מצוה – כיון שהיא פרוסת המוציא. וכבר תמחו על מנהג זה של הכת"ס. ע"ע במובא בספר מנהגי ישראל ח"ג עמ' קסב.

ואולי יש לישב מנהגו (ושמעתי שכך נהגו כמה צדיקים), שמה לא אסר המג"א לזרוק מעל השלחן אלא במקום שעלולה הפרוסה להימאס או להמאס אכלים אחרים, אבל כשאין חשש הפסד יש להתיר על השלחן, ולא כתבו הראשונים שאסור לזרוק פת בדליכא הפסד אלא בזריקה באויר ומשום בזיון, אבל מעל שלחן אפשר שאין בזיון.

*

'... ודאי ראוי לאדם הישר חכם לב הקבוע כל הימים בתלמוד תורה ומצוות אשר נאמנה את א-ל רוחו, לידע מציאות זה הענין הנורא דרך כלל שאדון יחיד ית"ש מלא את כל ואין עוד מלבדו ית', להלהיב מזה טוהר קדושת מחשבתו לעבודת התפילה, ויכוון לבו באימה ויראה ורתת למקום, הוא מקומו של עולם, כמאמרם ז"ל המתפלל צריך שיכוין לבו למקום... וכן ביחוד פסוק ראשון דקריאת שמע בתיבת 'אחד' ראוי לעובד אמיתי לכוין בקדושת מחשבתו שהוא ית"ש מצדו הוא אחד כמשמעו, גם בכל הברואים כולם אחדות פשוט לבד כקודם הבריאה'.

'... זהו גם כן בכלל ענין פסוק ראשון דקריאת שמע, ה' אלקינו ה' אחד – רצה לומר לכוין שהוא ית' הוא אלקינו בעל הכחות ומקור שורש נשמתנו וחיותנו ושל כל הברואים והעולמות. ואף

שברא והמציא מציאות כחות ועולמות ובריות – עם כל זה הוא בבחינת הוי' ואחד מצדו ית' שאין הברואים כולם חוצצים ח"ו כלל נגד אחדותו הפשוט ית' הממלא כל, ונקרא גם עתה הוי' ואחד'.

'... זה הענין הנורא, אין הדבר אמור אלא לחכם ומבין מדעתו פנימיות הענין בשעורא דלבא לבד ב'רצוא ושוב', להלהיב בזה טוהר לבו לעבודת התפילה, אבל רב ההתבוננות בזה הוא סכנה עצומה ועל זה נאמר בספר יצירה 'ואם רץ לבך – שוב למקום' שהמשילו דבריהם כגחלי אש, שיהא זהיר מאד בגחלתן שלא להכנס ולהתבונן ולחקור יותר מדאי בדברים שאין הרשות להתבונן הרבה ויכזה ח"ו' (מתוך נפש החיים שער ג, פרקים: ח יא ג.

וע' בארוכה בשער היחוד והאמונה לבעל התניא. וראה במש"כ הגר"ש פישר שליט"א ('ישורון' ח"ב עמ' תסב) שאין מחלוקת מהותית בעצם הדברים, אלא בלשונות 'סובב' ו'ממלא'. וכן נחלקו בהנהגת האדם בענין זה, האם מותר ומצוה לתקוע דעתו בבחינת יחודא עילאה).

בענין הזימון אמרו מברכותיו של אדם ניכר אם תלמיד חכם הוא אם לאו. כיצד? רבי אומר: ובטובו חיינו – הרי זה תלמיד חכם. ומטובו – הרי זה בור'. והנה באמת אנו חיים 'מטובו' אבל מי שאומר כך אינו מכיר כלל את בוראו – באמת טובו ית' מקיף אותנו מכל צד, 'סובב הכל ומלא את כל, ובהיות הכל אתה בכל' (שיר היחוד ליום שלישי), ואנחנו חיים ממש בתוך טובו! אולם הכרה זאת ישנה רק לתלמיד חכם. מעין כוונה זאת ידע התלמיד חכם לכוון גם באמרו ה' אחד (מתוך עלי שור ח"ב עמ' שסא).

*

'ומברכותיו של אדם ניכר אם תלמיד חכם הוא אם לאו' –

'... ואם אמר יאמר אלו הדיבורים אפילו לפחותי הערך שאינם חכמים, תועלתו גדולה מאד, וכאשר חכמים הגידו מברכותיו של אדם ניכר אם ת"ח הוא, להיות אמרם בדחילו ורחימו ומשים כל כחותיו ומאמצי כחו ומגמתו בהאותיות היוצאים מפיו – נכנסים בלב השומעים בחזקה, ובווער בקרבם כאש בוערת אל התורה והעבודה, ונמצא אין לך קישוט גדול מזה בהיות החכם יושב דורש אפילו לפחותי הערך, מעורר לבם בקרבם לתורה ועבודה כפי ערכם ותבונתם...'.
(אור המאיר דברים)

דף נא

'במידי דלא ממאיס נמי לסלקינהו לצד אחד וליברך? תרגמא רב יצחק קסקסאה קמיה דרבי יוסי בר אבין משמיה דרבי יוחנן: משום שנאמר ימלא פי תהלתך'. '... מילוי הפה נקרא כשאין לו שום כונה אחרת, ושוקע בזה, כענין ימלא פי תהלתך שלמדו רז"ל לענין ברכה כשיש בפיו דבר מאכל, דהיינו שיש איזה דבר החוצץ מהנאה גופנית...'. (מתוך צדקת הצדיק רס. וע' גם בשיחת מלאכי השרת עמ' 12).

– מכאן שמהברך צריך לברך במלא הפה, ולא יגמגם בחצי פה (עפ"י ספר האשכול ח"א יח. וע' לעיל מז: 'ולא יזרוק ברכה מפיו').